

in artistic discourse of the 19th century. They form typical images of appearance, age, behavior manners and types of activities / leisure of the type «panna».

In the structure of type «panna» the author of the article singles basic frames: «External characteristics» (slots: «Portrait characteristics», «Age», «Clothes»), «Internal moral characteristics», «Educational and Speech characteristics», «Social status and social behavior», «Leisure», «Place of residence».

Key words: fiction discourse, Ukraine under the russian ruling, Ukraine under the austrian ruling, linguistic and cultural type «panna», conceptual, perceptual, figurative and evaluative characteristics, frame.

Отримано: 16.09.2019 р.

УДК 81'38:001.891

DOI: 10.32626/2309-7086.2019-16-2.107-112

Валентина Тимкова

Вінницький національний аграрний університет

НАУКОВА МОВА ЯК СКЛАДОВА МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-АГРАРНИКІВ (на прикладі досліджень Івана Огієнка)

У статті здійснено аналіз наукового стилю сучасної української літературної мови на основі аналізу праць І. Огієнка (Митрополита Іларіона), висвітлюються питання поліпшення культури наукової мови, показані шляхи та джерела формування української наукової мови здобувачів вищої освіти аграрного профілю.

Зазначено, що шлях формування української наукової мови був нелегким. У статті окреслюється коло питань, які потребують нагального їх розв'язання. Зауважено, що формуючи у студентів навички усного та писемного мовлення засобами наукового стилю у форматі занять з української мови, ми сприятимемо у засвоєнні мови обраного фаху, закладемо підґрунтя для подальших наукових пошуків молодих аграрників, яких так потребує новочасна Україна.

Ключові слова: наукова мова, українська мова, мовна особистість, наукова термінологія, культура мовлення.

Постановка проблеми. Шлях формування української наукової мови був нелегким. Непроста ситуація становлення була зумовлена низкою що мовних (термінотворення), то позамовних (екстралінгвістичних) чинників. Під останніми мається на увазі виборювання права на існування української мови.

Вже три десятиліття поспіль статус української мови в Україні помітно зріс. Сьогодні мова має розгалужену систему стилів, з-поміж яких чільне місце відводиться і науковому. Проте і нині наукова мова перебуває на етапі становлення. У ХХ столітті відомий український громадський діяч, вчений І. Огієнко обстоював думку про те, що «національна наука – основа духовної культури народу, її найміцніший ґрунт» [7, с.133].

Формування мовної особистості бере початок у кожній окремій сім'ї. З цього приводу варто зазначити, що Митрополит Іларіон (І. Огієнко) у своїй праці «Наука про рідномовні обов'язки» важливу роль у формуванні мовної особистості відводив школі, усвідомлюючи, що «рідна школа – то найсильніше джерело вивчення й консервації своєї рідної мови взагалі, і літературної зокрема» [5, с.36]. Проте далі науковець наголошує, що «завершенням перетво-

рення етнографічного народу в культурну націю є створення вищих національних рідномовних шкіл» [5, с.46].

З основними ознаками мовних стилів, і наукового зокрема, відбувається озайомлення у рамках шкільних занять з української мови. Згодом стилістичне розмаїття української мови детальніше розглядається у виші.

Згідно з вимогами чинної програми з української мови для аграрних закладів освіти III–IV рівнів акредитації, кінцевою метою навчання української мови студентів усіх спеціальностей є набуття ними умінь та практичних навичок побудови досконалого тексту переважно в межах офіційно-ділового та наукового стилів сучасної української літературної мови [9, с.16].

Науковий стиль української мови є найбільш однорідним. Він включає в себе мову монографій, дисертацій, статей, доповідей, лекцій, підручників, анотацій, відгуків, рецензій тощо. Тому на заняттях пропонуються до розгляду завдання, які мають на меті сформувати у майбутніх науковців обов'язковий мінімум знань, умінь та навичок, необхідних для застосування у подальшій науковій діяльності.

Однак наші спостереження (на прикладі Вінницького національного аграрного університету) за студентами першого курсу, які на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням) та інших дисциплін гуманітарного циклу, як правило, не мають досвіду правильно конспектувати лекції, скласти невеликі за обсягом доповіді мовою наукового стилю, будувати структуру реферату, провадити логічне доведення власного висловлювання, наштукують на думку про брак елементарних навичок та умінь, сформованих у школі. І найголовніше – вихованці початкового курсу вишу не завжди розуміють у своїй науковій практиці літературною українською мовою. Таким чином, окреслюється коло питань, які потребують нагального їх розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед доробків, присвячених поданій тематиці, необхідно відзначити праці М.А. Жовтобрюха, В.М. Русанівського, Л.І. Мацько, Н.В. Ботвини, А.П. Коваль тощо. Окрім того, українські вчені вже зробили вагомий внесок у дослідження творчої спадщини Івана Огієнка. Серед них М. Тимошок, Є. Сохацька, І. Тюрменко, З. Тіменик, В. Ляхоцький, Н. Черниш, А. Марушкевич та ін. Вони тісно чи іншою мірою розкрили філософський, історичний, державотворчий, мовознавчий, педагогічний, редакторський та релігійний аспекти його діяльності.

На жаль, нині бракує ґрунтовних напрацювань щодо поліпшення рівня володіння науковою мовою серед студентів-аграріїв. Тому, актуальність дослідження визначається недостатньою опрацьованістю проблеми щодо наукового мовлення майбутніх аграрників. У поданому розробку, ґрунтуючись на мовознавчих дослідженнях Івана Огієнка, ми робимо спробу дослідити методи і прийоми, які знадобилися під час формування навичок володіння науковим стилем (в усній і писемній формах) у студентів аграрних вишів.

Метою дослідження є напрацювання методичного матеріалу, необхідно для формування наукової мовної компетенції студентів-аграрників.

В означеній публікації ми маємо на меті висвітлити форми роботи зі студентами, які покликані сформувати у них практичні навички у форматі науково-мовного стилю засобами української літературної мови.

Виклад основного матеріалу. Сферою використання наукового стилю є різні галузі науки, техніки, виробництва, освіти [1, с.18]. Тому, так важливо сформувати у студентів першого курсу належні вміння і навички застосування наукового стилю у подальшому процесі навчання, а також у науковій діяльності.

Формування необхідних умінь та навичок у майбутніх аграрників неможливе без напрацювання літературною мовою системи вправ.

Сучасна наукова термінологія української мови послуговується здебільшого міжнародною термінологією. Звичайно, тут студентам у нагоді стануть знання з іноземних мов. З цього приводу І. Огієнко в одному із своїх творчих доробків щодо організації наукової праці наголошував на вивченні іноземних мов науковцями. Вчений умотивовував свою думку потребою у «... поширенні ерудиції» тощо [6, с.110].

Водночас вчений завжди закликав кожного свідомого громадянина, щоб «працювати на збільшення культури своєї рідної мови [5, с.12]. Тому, з метою збагачення словникового складу студентів лексемами рідної мови варто запропонувати завдання, у яких до слів іншомовного походження треба дібрати українські відповідники.

Більшу частину свого життя Іван Огієнко провів за межами своєї Батьківщини, але довголітня розлука з Україною, її народом не погасила його любові до рідного краю. Великий патріот і в еміграції відчував Україну всією душею, тяжко переживав від того, що його багатолітня праця, присвячена Україні, майже нікому там не відома. Мовознавець Іван Огієнко доводив думку про те, що «кожна письменна людина, кожний український громадянин мусить добре усвідомити й запам'ятати, що в культурного народу, а так само і в нас, існує дві мови: мова жива народна й мова літературна». Зважаючи на те, що в основу наукового стилю покладено літературну мову, варто збагачувати мовлення майбутніх науковців аграрної галузі такими конструкціями. Адже саме студентство вишів, як стверджував І. Огієнко, є «одним з найсильніших двигунів розвою й консервації своєї соборної літературної мови» [5, с.69].

Відомо також, що свого часу значну частину термінів українська мова заввоїла посередництвом російської. Звідси, тексти наукового стилю рясніють скалькованими словами, виразами. На заняттях з української мови необхідно практикувати виконання завдань, які містять слова, вирази, що потребують літературний переклад українською мовою.

Під час розгляду мовних засобів наукового стилю потрібно також зосереджувати увагу здобувачів вищої освіти на фразеологізмах. У науковому стилі використовуються книжні фразеологізми, що виникли на писемній основі. До книжних фразеологізмів належать термінологічні словосполучення, поява яких зумовлена постійним розвитком різних галузей науки, культури, техніки. Фразеологія наукової мови покликана виражати логічні зв'язки між частинами висловлювання (*звідси випливає, на основі отриманих даних, привертати увагу, як свідчать експериментальні дані, як показав аналіз, наводити аргументи, опиратися на факти, віддавати належне*) і позначати певні поняття та явища (*наукова новизна, ступінь дослідженості, теоретико-методологічна основа, становити знак рівності* тощо).

Фразеологія наукової мови вельми специфічна. Вона покликана, з одного боку, визначати логічні зв'язки між частинами висловлювань, наприклад, такі стійкі словосполучення, як: *навести результати, як показав аналіз, підсумовуючи сказане, звідси випливає, що...* тощо. З іншого боку, позначати певні поняття, які по суті є термінами – *вільна економічна зона, мертва мова, форма релігійного світогляду* та ін. Вживають також слова й усталені словосполучення, що допомагають послідовно, логічно пов'язати між собою окремі елементи наукового тексту: *таким чином, крім цього, з іншого боку, у свою чергу, по-перше, по-друге* тощо, *описаний вище, подані результати, як показали дослідження* та ін.

Важливим аспектом формування у студентів навичок що усного, то писемного мовлення засобами наукового стилю є знання ними фразеологічних норм сучасної української літературної мови, коли не спотворюється зміст і граматична будова фразеологічних одиниць. Необхідно розрізняти фразеологізм від вільних словосполучень. Однак у мовленні носіїв часто порушується граматична будова усталених мовних зворотів. Низька культура мовлення сучасного студента-аграрника характеризується порушенням правил слововживання, граматики, вимови та наголошення, написання. Наприклад, помилково вживають вислови *відпала необхідність* замість *немає потреби, становити собою* замість *являти собою, попереджати хворобу (тварин, рослин)* замість *запобігти хворобі, рівні по величині* замість *однакові (рівні) за розміром (за обсягом), попередити розповсюдження бур'янів* замість *запобігти поширенню бур'янів, поверховий обробіток ґрунту* замість *поверхневий обробіток ґрунту, складатися* у качани замість *зав'язуватися в головки, скрутне положення* замість *скрутне становище, приймати (прийняти) міри* замість *вживати (вжити) заходів*, тощо. Цілісність значення, відтворюваність, відносна постійність компонентного складу та структури, а також експресивність дозволяють окреслити межі фразеологічного складу. Ця категорія усталених зворотів посідає значне місце у фразеології української мови, а тому студентам на практичних заняттях з української мови подаємо найбільш вживані з них у науковій мові і пояснюємо денотативні відмінності у їх лексичних значеннях.

Зазвичай, письмові вправи, що покликані сформуванню у студентів навички володіння науковим стилем, виконуються у відведений їм час і правильно. Однак, щоб навчитися наукової літературної мови, не достатньо послуговуватися лише писемною формою, адже науковий стиль реалізується і в усній формі.

Першою чергою необхідне створення належного мовного оточення. Тобто, свідоме продукування таких лінгвістичних ситуацій, у яких була б змога реалізуватися в усній формі наукового стилю. Адже обмежене використання української літературної мови як засобу усного спілкування позбавляє її одного з найважливіших, живих і відкритих, джерел нормування й кодифікації, тому що переважна більшість інновацій і запозичень, їх перевірка на життєздатність і адаптація або ж відторгнення відбуваються в рухливому живому, а не фіксованому писемному мовленні.

Так, коли перед студентами постає завдання, у якому треба віднести текст до певного стилю, відповідь аргументувати, добираючи приклади із тексту, то для його виконання доводиться докласти максимум зусиль. Дехто із вихованців так і неспроможний його здолати.

Найлегше під час виконання згаданого завдання студентам дається визначення стилю, до якого належить текст. Тут студенти практично не припускаються помилок. Однак труднощі виникають тоді, коли необхідно свою відповідь аргументувати. У відповідь студенти озвучують репліки, знайдені у посібнику, але які не можна застосувати до поданої ситуації.

Безумовно, що аргументуючи своє твердження, майбутні аграрники послуговуються мовними формулами, що дають змогу послідовно викладати думку, віділяти головне. А позаяк мова наукового стилю позбавлена особового займенника *я* – для підкреслення скромності автора або для залучення читача (слухача) до спільних з автором дій і станів, то й студенти також мають бути свідомі цього, а тому вживають так зване авторське *ми*. Наприклад: *ми схиляємося до думки; на наш погляд; ми вважаємо; таким чином; отже; оскільки...; то...; виходячи з... тощо.*

Виклад думки у науковому стилі провадиться переважно у формі монологу. Однак, коли йдеться про винесення своїх доробків на широкий загал, то тут, безумовно, виникає діалог (полілог). Чинною програмою для слухачів курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» передбачено публічний захист рефератів. Позаяк реферування здійснюється відповідно до вимог наукового стилю, а саме у форматі науково-навчального різновиду, то й захист має провадитись належним чином. Наприклад, під час захисту реферату на наших заняттях студент-доповідач активізує увагу слухачів такими заувагами, як «*згадаймо*», «*варто згадати*», «*ви знаєте*», «*ще раз нагадаємо*», «*(ще раз) пригадайте*» тощо. Лунають також навідні питальні речення, що дають змогу скеровувати думку у потрібному напрямі. Кожний наступний доповідач прагне налагодити зв'язок з попереднім, тобто пов'язує свій матеріал за допомогою вставних конструкцій з матеріалом, що прозвучав. Наприклад, «*як зазначив(ла) у своєму виступі..*», «*ми поділяємо думку..*», «*на додаток до зазначеного..*» тощо.

Подібна робота не є копіткою, однак дає позитивні результати, адже організує мисленнєво-мовленнєву діяльність адресата та адресанта, залучає слухачів до активного слухання.

З огляду на згадане, викладач, який прагне сформувати у студентів навички що усного, то писемного мовлення засобами наукового стилю, має напроцьовувати систему завдань, які розкрили б у кожному студентові його потенціал. Означені нами форми роботи дієві, однак, як стверджує давнє прислів'я: «Розкажи мені, і я запам'ятаю десяту частину, покажи мені, і я запам'ятаю половину, залучи мене, і я запам'ятаю все». Таким чином, найкраще засвоюється та інформація, яка набувається ціною власного досвіду. Тому, до захисту реферату необхідно залучати не лише студента-доповідача, але й слухачку аудиторію. Для цього можна запропонувати студентам-аграрникам скласти відгук на реферат одногрупника, а згодом запропонувати виступити з ним.

Висновки. Отже, формуючи у студентів навички що усного, то писемного мовлення засобами наукового стилю у форматі занять з української мови, ми сприятимемо у засвоєнні мови обраного фаху, закладемо підґрунтя для подальших наукових пошуків молодих аграрників, яких так потребує nowoczesна Україна.

Список використаних джерел:

1. Ботвина Н.В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови : [навч. посібник]. Київ, 1996. 192 с.
2. Даниленко В.П. О месте научной терминологии в лексической системе языка. *Вопросы языкознания*. 1976. №4. С. 64-71.
3. Жовтобрюх М.А. Мова української періодичної преси. Київ, 1970. 380 с.
4. Іван Огієнко (митрополит Іларіон) Рідна мова / упоряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. 436 с.
5. Огієнко Іван. Наука про рідномовні обов'язки. Київ : Обереги, 1994. 73 с.
6. Митрополит Іларіон і його методологія наукової праці (Нотатки С. Ярмуса). *Календар «Рідна нива» на 1973 рік*. Вінніпег ; Манітоба (Канада) : Вид. спілка «Екклезія», 1972. С. 109-119.
7. Митрополит Іларіон. Мої проповіді. Вінніпег : Вид. тов «Волинь», 1973. 115 с.
8. Науковий стиль української мови : [навч. посібник] / [за ред. Г.С. Онуфрієнко]. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
9. Україна ХХІ століття. Державна національна програма «Освіта». Київ, 1992. С. 16.
10. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення : [навч. посібник]. Київ, 2002. 480 с.

The article analyzes the scientific style of modern Ukrainian literary language on the basis of the works of I. Ogienko (Metropolitan Hilarion), the issues of improving the cul-

ture of scientific language are highlighted, the ways and sources of formation of Ukrainian scientific language for students of higher education in agrarian profile are shown.

It was noted that the way of forming Ukrainian scientific language was not easy. The difficult situation of formation was caused by a number of linguistic (termination) and extra-linguistic factors, that is, the choice of the right to exist the Ukrainian language itself.

It is considered that the scientific style of the Ukrainian language is the most homogeneous. It includes the language of monographs, dissertations, articles, reports, lectures, textbooks, annotations, reviews and so on.

However, our observations (on the example of Vinnytsia National Agrarian University) of the first-year students, who in the Ukrainian language lessons (in the professional field) and other disciplines of the humanitarian cycle, as a rule, do not have the experience to summarize lectures properly, to make small in volume reports of scientific style, to make up the structure of the abstract, to make a logical statement of their own expression make us think about the lack of basic skills and abilities formed at school.

Therefore, the classes offer tasks for consideration that are intended to form an obligatory minimum of knowledge, skills, and abilities needed for future research. And most importantly, the students of the first-year of higher education institutions do not always use literary Ukrainian in their scientific practice.

Thus, the article outlines a range of issues that are necessary to be addressed urgently. So, by forming students' skills of oral and written language using the scientific style in the Ukrainian language lessons, we will help in mastering the language of the chosen specialty, facilitate the further scientific research of young farmers who are in need in modern Ukraine.

Key words: scientific language, Ukrainian language, linguistic personality, scientific terminology, culture of speech.

Отримано: 29.10.2019 р.

УДК 811.161.2*373.421:821.161.2Д1/7.}08
DOI: 10.32626/2309-7086.2019-16-2.112-115

Інга Федькова

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

СИНОНІМИ ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ ХУДОЖНЬОГО МОВЛЕННЯ (на матеріалі роману «Ініціація» Люко Дашвар)

У статті зосереджено увагу на семантико-стилістичних функціях синонімів у художньому тексті. Виявлено особливості функціонування та з'ясовано естетичні функції синонімів у романі «Ініціація».

Ключові слова: синонімія, синоніми, художній текст, градація, ідіостиль.

Проблема вивчення мови художніх творів має давню історію, вона по різному трактувалася залежно від рівня розвитку мовознавства й суміжних із ним наук, від світоглядної позиції дослідника. В українському мовознавстві здійснено цілу низку наукових розвідок, присвячених розкриттю особливостей мовної майстерності окремих письменників (І. Білодід, І. Грицютенко, С. Єрмоленко, І. Ковалик, А. Мойсієнко, Л. Мацько, М. Плющ, Н. Сологуб та ін.). Природа та статус синонімії стали предметом досліджень зарубіжних (В. Гумбольдта, Р. Будагова, С. Березан, В. Звєгінцева, А. Шапіро, Д. Шмельова, Л. Блумфілда, О. Ахманової, Ю. Лотмана та ін.) та українських (Л. Булаховського, В. Ващенко, Л. Лисиченко, В. Русанівського, О. Тараненка, О. Нечитайло, Л. Паламарчука, В. Ільїна, М. Богдана, І. Олійника, Є. Чак, С. Караванського та ін.) мовознавців, що репрезентують різні аспекти та погляди на синонімію.